

In general, it has been established that although many approaches to defining the object of the crime seem convincing when considering the specific composition of the crime, they can become the subject of constructive criticism.

The author supports scientific position that legal relations in the field of official activity and professional activity related to the provision of public services should be recognized as the generic object of the group of criminal offenses to which abuse of influence is attributed.

In order to determine the main direct object of abuse of influence and with reference to the content of international anti-corruption documents, it is noted that this crime encroaches, on the one hand and first of all, on the legally regulated mechanism of state administration, parallel to which, on the other hand and indirectly, there is an encroachment on the constitutional principles of the rule of law and the democratic state regime.

It has also been announced on the need for further study of such component of the object of abuse of influence as its subject, namely, unlawful benefit, regardless of its size.

Keywords: corrupt criminal offense, object of criminal offense, abuse of influence, object, victim, undue benefit, official, person authorized to perform the functions of the state or local self-government.

DOI: 10.33766/2786-9156.104.86-97

УДК: 343.9

Сокурєнко В. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

e-mail: 1313sakur@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6879-7376>

ВОЄННО-АГРЕСИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ФОКУСІ КРИМІНОЛОГО-ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО АНАЛІЗУ: СИТУАЦІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню феномену воєнно-агресивної злочинності з позицій кримінологічного-екзистенціального аналізу. Обґрунтовується, що ресентимент по-неволе, «вбиває» творчу енергетику, замикає її на ненаситі, на установці на боротьбу (остання досягає рівня невротичної установки). Остання поступово набуває самодостатніх рис і функціонує автономно. Підживлювана колективними травмами, часто також і сфальсифікованим дискурсом, ця установка сприяє зациклованню соціального часу, позбавляючи соціальну групу здатності прорватися до майбутнього, позбавитись тягаря минулого, зачинає групу в наративах та переживаннях минулого, роблячи повсякчас його сучасним та «майбутнім». У зв'язку з цим розв'язану російською федерацією агресивну війну, замішану на ресентименті, цілком можна визначити і як війну минулого проти майбутнього, як спробу ув'язнити можливі проєкти майбутнього, блокувати відповідні мотивації, у тому числі через закономірну провокацію зворотного ресентименту жертв агресії.

Встановлено, що російсько-українська війна – це війна за засновки цивілізації, за визначення тих мотивацій, установок та орієнтацій, які будуть ключовими, визначальними в повоєнному світі. Можемо констатувати, що агресія росії пред'являє установку на домінування, мегалотимію. Україна ж прагне відстоювати установку на гідність та свободу, ізотимію. Відтак відстоюється думка про те, що воєнно-агресивна злочинність серед представників російської сторони є проєкцією загальносоціального стану втечі від свободи. Виконання злочинних наказів виявляється нормою через ефективну систему перевизначення зла, у тому числі й зокрема за рахунок пропаганди. Обтяжує цей стан екзистенція вини, що є укоріненою в самій культурі, однак такою, що набуває гіпертрофованих форм у поєднанні з установкою на мегалотимію, із запаленою домінантною гідністю.

Ключові слова: війна, воєнно-агресивна злочинність, екзистенція, ресентимент, агресивна несвобода, вина, перевизначення зла.

Постановка проблеми. Російська агресія проти України, розпочата у 2014 р. й активізована до фази повномасштабної війни, починаючи з 24.02.2022 р., буквально знерухомила на перших парах гуманітарну науку й кримінологію в тому числі. Усе, що було відомо про збройні конфлікти, про їх передумови, перебіг, про звірства, що їх неодмінно супроводжують, оформилось в історію знання, набуло значення ретроспективних досліджень, які мало чим можуть бути пов'язані з дійсністю, з поточним моментом XXI ст. Утім, оцінення досить швидко минуло й в стресових умовах перебування в зоні активного міжнародного збройного конфлікту українським кримінологам почали відкриватися ті обставини, явища, феномени, які до цього або не артикулювалися в науці взагалі, або називалися дуже обережно, без розлогої аргументації, емпіричної бази висновування. До таких категорій, наприклад, відноситься сучасний російський фашизм, ресентимент, криміногенна постпамять, геноцид, злочини звірств (*atrocities crimes*) тощо. Серед цього ж, на наше переконання, відносно автономною гносеологічною одиницею варто означити й феномен воєнно-агресивної злочинності. І не тільки тому, що агресія однієї країни проти іншої відбулась і триває у форматі масштабної війни. Ні, не за самим лише цим фактом, хоча і він міг би бути цілком достатнім. Справа в іншому, глибшому науковому та прикладному запиті – пізнати природу, сутнісні особливості та феноменологію агресії, ворожнечі, ненависті, що лежить в основі як масових, групових кримінальних практик, вчиненні найтяжчого з можливих – злочину агресії, так і їх проєкції на площину індивідуальної злочинної поведінки, вчинення звірств щодо цивільного населення, військовополонених, їх свідомих та не обумовлених військовою необхідністю вбивств, катувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми відтворення злочинності в контексті збройних конфліктів неодноразово потрапляли до фокусу уваги дослідників в межах окремого наукового напрямку – кримінології війни. Широковідомими є праці Д. Арчера (*D. Archer*), Р. Гартнера (*R. Gartner*), Р. Джеймисон (*R. Jamieson*), Е. Дюркгейма (*E. Durkheim*), Дж. Кляйн (*J. Klein*), Р. Макгеррі (*R. McGarry*), А. Уайт (*A. White*) С. Уолклейт (*S. Walklate*), а також В. С. Батиргаревої, В. М. Дрьоміна, І. В. Кріцака, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, В. О. Тулякова

та інших дослідників. Водночас, визнаючи їх суттєвий внесок у розробку заявленої проблематики, не можна не відзначити і того, що глибинна природа воєнно-агресивної злочинності лишається малодослідженою.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення змісту, опис та пояснення основних проявів феномену воєнно-агресивної злочинності з позицій кримінологіко-екзистенціального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Може здатися, що між плануванням, розв'язуванням, веденням агресивної війни (ст. 437 КК України, злочину агресії – у категоріях міжнародного кримінального права) та відповідними воєнними злочинами, злочинами проти людяності зв'язок вельми умовний, адже вони вчиняються здебільшого різними суб'єктами, з імовірно неоднаковою мотивацією, у різний спосіб. Утім, слід піддати сумніву те, що ці феномени є абсолютно розрізненими, функціонально та екзистенціально не пов'язаними. Вони є суть сплеску агресивної енергетики засобами та в контексті війни. Концентрована воля на домінування через підкорення або знищення формується та реалізується на всій вертикалі агресії: від воєнно-політичного лідера, відповідального за розв'язування війни, і до рядового солдата, який, реалізуючи волю лідера, репрезентує її у своїй діяльності. Відтак постає деякий цілісний агресивно-насильницький драйв, фокусований у зоні збройного конфлікту, але детермінанти якого виходять далеко за його межі, сягаючи найтонших та найглибших пластів колективного та індивідуального безсвідомого.

Тому саме екзистенціальна цілісність феномену воєнно-агресивної злочинності є підставою і для його феноменологічного узагальнення в єдиний пізнавальний, об'єкт у межах кримінології війни, а зрештою – в об'єкт елімінації, обструкції, цілеспрямованого руйнуючого впливу. Ця екзистенціальна цілісність, утім, є складною, вміщує в собі комбінацію декількох екзистенцій. Для того щоб розібратися у єднальній «матерії» досліджуваного феномену, корисним буде звернутися до розробленої професором Ю. В. Орловим матриці кримінологіко-екзистенціального аналізу злочинності.

Так дослідник зауважує, що екзистенціальний аналіз – дослідницький підхід, що спирається на філософію екзистенціалізму (М. О. Бердяєв, М. Бубер, А. Камю, С. Кьєркегор, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс, Я. Паточка та ін.), є інтелектуальною реакцією на кризу позитивізму в культурі. У кримінологічному ракурсі екзистенціалізм репрезентує установку на утримання єдності об'єктивного і суб'єктивного в пізнанні особистості злочинця й злочину, заперечення домінантної ролі об'єктивних факторів у генезі кримінальної активності, зміщує фокус уваги кримінологічного аналізу з суспільних протиріч на особистісне переживання існування як базовий рівень криміногенної детермінації [1, с. 86]. Екзистенція – не універсальна, завжди суб'єктивна, а тому конкретна й тимчасова. Кьєркегорівська зв'язка стадійності екзистенції, яка передбачає перехід від особистісного естетичного виміру до соціально-етичного (і далі – до містично-духовного), що проростає з суб'єктивного існування (у загальній та особистісній мірності остання має функціональний пріоритет, представляє обер-

нену до діалектико-матеріалістичної логіку), спонукає до зміщення акцентів пізнавальної та запобіжної діяльності із загальносоціального, групового рівня на індивідуальний з відповідним зворотним зв'язком (відособистісне групування кримінальної превенції). Особистість злочинця й жертви, фактори окремого злочину стають центральними елементами екзистенціального кримінологічного аналізу. З позицій останнього злочин постає явищем, передусім, психічним, а криміногенна ситуація – суб'єктивною [1, с. 87].

Відтак переживання (екзистенція) злочину, у тому числі і його передчуття, є одним з ключових факторів свідомого акту агресивно-насильницької поведінки. І війна в цьому сенсі не є таким виключенням, хіба що серед інших кримінальних способів досягнення екзистенційного піднесення, становлячи собою екстраординарний, масовий, у щільній спайці колективного та індивідуального. Злочини війни ніколи не є суто індивідуальним проявом, адже у мученнях, катуваннях, вбивствах цивільних осіб, військовополонених завжди ганебно наявний колективний вимір, відсилка до групового інтересу, перекладання відповідальності на лідера. Навіть у розв'язуванні війни лідер-злочинець, часто маючи садистські схильності, апелює до поклику історичної справедливості, до деяких зв'язків поколінь та поклику предків. Тож навіть і тут є певний діалог, полілог. І цим воєнно-агресивна злочинність принципово відрізняється від ординарної агресивно-насильницької злочинності, де персоналітет злочинця є довершеним, самодостатнім й здебільшого не потребує діалогу з іншими задля віднайдення підстави для домінування над жертвою. У воєнно-агресивних злочинах такі підстави неодмінно формуються в області ідеологій, насичених дискурсивними та символічними маркерами ненависті, ворожості, мстивості. Не в останню чергу за рахунок цих засобів знімається відповідальність з особистості за свої злочиння, відбувається легітимація насильства. І це значно ускладнює протидію його поширенню.

Екзистенція завжди самодостатня (у сенсі *Dasein* (М. Хайдеггер), що в приблизному перекладі означає «ось-буття», буття тут і зараз), а тому цілісною. Пізнання екзистенціальних цілісностей (екзистенцій) вимагає застосування специфічного, не аналітичного в суворо науковому розумінні, методу, адже з частин ціле не формується; навпаки, з цілісності можуть бути виведені частини, фрагменти. Екзистенція аналітично не пізнається; аналітично фіксуються її осколки, «слідова картина», якою задовольнити в достатній мірі науковий запит рішуче неможливо [1, с. 96]. Її осягнення досягається через оперування методом екзистенціального експерименту.

Сутність такого експерименту (інколи його називають перформативним) полягає в моделюванні й пережитті дослідником станів, імовірно властивих злочинцеві. При цьому активно використовується наукова інтуїція (можливості її застосування в кримінології переконливо описані академіком О. М. Бандуркою та професором О. М. Литвиновим [2, с. 30–38]), емпатія, установка поліекзистенції [1, с. 97]. У результаті подібного експериментування в поєднанні з класичним інструментарієм кримінологічного аналізу Ю. В. Орлов сформував

розлогу матрицю кримінологічно-екзистенціального аналізу. У ній репрезентовано цілу низку особливих, кримінологічно значущих екзистенцій. Чотири з них, на нашу думку, найбільш точно та повно (хоча, вірогідно, і не вичерпно) описують екзистенціальний вимір воєнно-агресивної злочинності.

1. *Екзистенція мегалотимії*, ідею про яку, вслід за давньогрецькими філософами (Платон, Сократ, Главкон), у новому політичному дискурсі розвиває Ф. Фукуяма, ув'язуючи її із політикою ідентичності та агресивними практиками утвердження гідності. Семантично мегалотимія виводиться із категорії «тимос», якою оперували античні філософи для позначення частини душі, яка відповідає за відчуття гідності, жадання її визнання з боку інших. Вона розкладається на два фрагменти: ізотимія – це потреба мати повагу нарівні з іншими людьми, тимчасом як мегалотимія – бажання здобути визнання своєї вищості [3, с. 12–13]. Іншими словами, мегалотимія виражає прагнення до визнання гідності через групову домінуючість, виключність, вищість. У її основі – груповий нарцисизм, ідея (переживання) величі, що сусідить із жертвністю. Екзистенція мегалотимії знаходиться в основі праворадикальних, неонацистських, гомофобних, ксенофобних та інших практик, що втілюються в злочинах ненависті як крайній формі нетерпимості до представників принципово інакшесвітських соціальних груп [1, с. 98].

Таким чином, переживання потреби у визнанні вищості у взаєминах з іншими колективами групами спонукає до дій щодо підкорення через розв'язування та ведення агресивної війни. Це – умовно швидкий спосіб отримання жаданого визнання в ситуації, коли довгі стратегії виявляються неприйнятними або через їх відсутність, або неконкурентоздатність. Саме така ситуація фіксується в основі російської агресії проти України.

2. *Екзистенція ресентименту*. Під ресентиментом прийнято розуміти соціально-психологічний феномен, який полягає у ворожому ставленні до інакшого соціального суб'єкта на основі генерації, підтримання наративів, дискурсу й символіки ідентичності в повністю або частково сфальсифікованих умовах протистояння загрозам існування групи, що супроводжується агресивними практиками опозиційно-консолідуючого значення. Ресентимент відтворюється і як індивідуальний психоемоційний стан ворожості й ненависті, раціоналізований описово-пояснювальною (часто соціально міфологізованою) системою переконань, і як масовий, колективний, транссуб'єктний феномен групової опозиційної консолідації [4, с. 150].

Ф. Фукуяма влучно зауважує, що ресентиментарні ідеології й політики (націоналізму, реваншизму – прим. автора) нав'язують ідеологію жертви, покладаючи провину за нещастя на сторонні групи. І вони вимагають обмеженого визнання гідності: не для всіх, а для членів певної національної або релігійної групи [3, с. 77]. Досвід російсько-української війни засвідчує активність експлуатації ресентиментарних політик як із боку агресора – російської влади, так і з боку української влади, що буквально та безпосередньо є жертвою злочину агресії, але водночас, тим самим легітимізує насильство щодо об'єктів, які так чи

інакше афіліюються з агресором (і не завжди об'єктивно). Тим не менш, ресентимент – одна за базових, центруючих екзистенцій військово-агресивної злочинності.

Також доречним вважаємо звернути увагу на ту обставину, що ресентимент поневоле, «вбиває» творчу енергетику, замикає її на ненаситі, на установці на боротьбу (остання досягає рівня невротичної установки). Остання поступово набуває самодостатніх рис і функціонує автономно. Підживлювана колективними травмами, часто також і сфальсифікованим дискурсом, ця установка сприяє зациклованню соціального часу, позбавляючи соціальну групу здатності прорватися до майбутнього, позбавитись тягаря минулого, зачинає групу в наративах та переживаннях минулого, роблячи повсякчас його сучасним та «майбутнім». У зв'язку з цим розв'язану російською федерацією агресивну війну, замішану на ресентименті, цілком можна визначити і як війну минулого проти майбутнього, як спробу ув'язнити можливі проекти майбутнього, блокувати відповідні мотивації, у тому числі через закономірну провокацію зворотного ресентименту жертв агресії. І тут виникає фігура злочинця як жертви, формуються потужні механізми самодетермінації військово-агресивної злочинності, функціонування яких є додатковим фактором виявлення не лише пізнавальної, ганебної, а й онтологічної, діяльнісної цілісності цього різновиду кримінальних практик.

Тим не менш, саме в контексті позначеного соціально-часового конфлікту вбачається в конфлікт цивілізаційний. Варто бути свідомим того, що російсько-українська війна – це війна за засновки цивілізації, за визначення тих мотивацій, установок та орієнтацій, які будуть ключовими, визначальними в повоєнному світі. Можемо констатувати, що агресія Росії пред'являє установку на домінування, мегалотимію. Україна ж прагне відстоювати установку на гідність та свободу, ізотимію. Саме тому небезпідставними видаються міркування тих дослідників, які пов'язують військово-агресивну злочинність представників росії з екзистенцією агресивної несвободи.

Екзистенція агресивної несвободи (свобода як тягар відповідальності і самотності) є сервільним підданством (патерналізму (автократії)), як процесом і результатом утечі від свободи й позбавлення тиску відповідальності, самотності й смертності [1, с. 98]. Е. Фромм запропонував дуже влучну й аналітично глибоку характеристику – механізм відмови від свободи. «Усвідомлюючи свою окремість, усвідомлюючи, хай навіть дуже невиразно, неминучість хвороб, старості й смерті, – зауважував дослідник, – людина не спроможна не відчувати, наскільки вона є малозначною, як мало означає вона проти навколишнього світу, з усім тим, що не входить у її «Я». Людина повинна мати можливість віднести себе до якоїсь системи, яка б спрямовувала її життя і надавала їй сенсу; в іншому випадку її переповнюють сумніви, які паралізують здатність діяти, а значить, і жити. Вона має зуміти возз'єднатися зі світом у спонтанності любові та творчої праці або знайти в собі якусь опору за допомогою таких зв'язків із цим світом, які знищують її свободу та індивідуальність [5, с. 22, 23].

Дійсно, свобода є прагненням і надбанням гідних (недарма в Давній Греції рабам відмовляли у визнанні їхньої гідності). Вона пов'язана з відповідальністю, страх перед якою змушує багатьох свідомо відмовлятися від свободи. Під спонуванням свободи, підмічає М. Кундера, гнутья люди, як під тягарем [6, с. 55]. І це також є закономірним, як і прагнення до свободи. Тому вартим уваги, вважаємо, є спостереження Е. Фромма, який вказує: «На перших порах багато хто себе заспокоював думкою, що перемоги авторитарних систем зумовлені божевіллям деяких особистостей... Ще одна загальноприйнята ілюзія, можливо, і найнебезпечніша з усіх, полягала у впевненості, що люди, на кшталт Гітлера, начебто захопили владу над державним апаратом за допомогою віроломства та шахрайства, що вони правлять, спираючись тільки на грубе насильство, а весь народ є безпомічною жертвою зради і терора» [5, с. 10]. Недемократичні, фашистські політичні режими, на кшталт сучасного російського, який розв'язав війну проти України, спирається не тільки і не стільки на внутрішню систему політичного насильства, скільки на щире підтримку підданих. І ці ж піддані з такою ж щирістю та впевненістю у правильності своїх дій стають на шлях вчинення воєнних злочинів, включаючи насильства. Продовження та розширення агресії розглядається ними як умова збереження своєї ідентичності в підданстві. Тому й розглядати варто такі дії як прояв екзистенції агресивної несвободи.

На цей феномен звертала увагу також й Х. Арендт (а в подальшому і С. Мілгрем), описуючи судовий процес над нацистським злочинцем А. Айхманом та підмічаючи: «Ті, хто нині каже, що Айхман міг би діяти інакше, просто не знають або вже забули, яким усе було тоді. Айхман не прагнув бути серед тих, хто сьогодні вдавав, що «вони завжди були проти», хоча насправді *охоче* виконували те, що їм наказували» [7, с. 53]. І ще: «Що стосується нищоті, Айхман був абсолютно переконаний, що в глибині своєї душі він не був покидьком; а що стосується сумління, він чудово пам'ятав, що відчував би його докори, лише якби не виконав отриманих наказів, тобто не відправив би мільйон чоловіків, жінок і дітей на смерть із великим завзяттям та найпедантичнішою ретельністю» [7, с. 54]. І ця проблема феномену соціального підкорення й свідомого, добровільного позбавлення від свободи є досить глибокою й до кінця в науці не розв'язаною. На найвищому політичному рівні також про нею воліють не гадувати. На тому ж суді над А. Айхманом, згадує Х. Арендт, «...старанно уникали найвибуховішої теми, якою була майже всеохопна співучасть у злочині, що простягалася набагато далі за коло членів нацистської партії» [7, с. 45].

Відтак, вважаємо, що воєнно-агресивна злочинність серед представників російської сторони є проекцією загальносоціального стану втечі від свободи. Втечі агресивної й психологічно комфортної для суспільства. Виконання злочинних наказів виявляється нормою через ефективну систему перевизначення зла, у тому числі й зокрема за рахунок пропаганди.

3. *Екзистенція смертності, що є страхом перед невідворотним.* Екзистенціальний страх – це не страх перед чимось конкретним, а страх перед світом, перед «ніщо», небуттям [8, с. 86]. Саме так – страх перед небуттям (С. Кьєркегор). Св.

Августин писав: «Час, що проживає людина, віднімається від часу життя, і з кожним днем його залишається все менше й менше, так що час цього життя є взагалі не що інше, як шлях до смерті» [9, с. 73]. Відтак, смерть – не просто «подія», але й буттєве осягнення смертності людиною. Отже, страх смертності є фоновим станом життя будь-якої людини, апелює до принципової кінцевості існування, що робиться можливим в контексті такої функції вищої нервової діяльності як самосвідомість [1, с. 98]. Логіка розгортання цього нейропсихологічного, метафізичного функціоналу добре викладена й комплексно обґрунтована Е. Фроммом у його відомій праці «Анатомія людської деструктивності». У ній же вчений аргументує зв'язок екзистенції смертності (стану екзистенціальної нерівноваги) із деструктивною, так званою злоякісною агресією, садистськими схильностями, некрофілією, кримінальними способами їх задоволення [10, с. 298–510]. Історія свідчить: війни розв'язуються особами похилого віку, горизонт життя яких із суто фізіологічних, природних причин обмежений видимими обрисами. Нестерпність відчуття плину часу й наближення межі життя й смерті змушує вдаватися до активності, що може сприяти увіковіченню; залишення «сліду в історії» як способу супротиву невідворотності буття – ось та екзистенція, що штовхає до політичної екстравагантності, до політико-кримінального акціонізму. Смерть як кінець присутності, є найбільш безвідносна, достовірна, але й невизначена, проте необхідна можливість присутності [8, с. 85]. І можливість ця реалізується через увіковічення в актах історичної ваги, якими, серед іншого є війни. Саме тому розв'язування агресивної війни, злочин агресії слід віднести до феномену кримінального акціонізму. Але, певна річ, жага до власного увіковічення, до власної фіксації у квазібутті є не єдиною умовно нормальною (у значенні поширеності й стійкості) реакції людей на екзистенційний страх, танатофобію. На іншому полюсі вищого модусу буття (за М. Гайдеггером) знаходиться мудрість, філософська або містична трансценденція, що відкриває самість, діалог із позабуттєвим. Але такі стани не складають предмет кримінологічної уваги й інтересу, чого не можна сказати про персоно-фіксуючий кримінальний акціонізм.

У цьому контексті правий Ю. В. Орлов, коли вказує, що акціонізм є інвазією символу в буття, агресія симулякру, перетворення буття на символ при частковому збереженні онтологічності; така собі симулятивна деонтологізація й онтологічна симулятивність [11, с. 55]. При тому не складає надмірних зусиль, шляхом контент-аналізу масиву відкритих даних, ідентифікувати мегалотимний акціонізм у діяльності окремих політичних діячів, а надто тих, що репрезентовані політичною системою РФ. Яскраво виражене домінування й установки на (за)володіння із конотаціями звалтування, сексуального насильства; і наступні пояснення про те, що ці слова не мали жодного особистого виміру, а були натяком на, так звані, Мінські домовленості, абсолютно не змінюють суті справи, адже владно-політична мегалотимія передбачає визнання не особисте, а символічно-колективне (акціонізм є актом символічним), на рівні міждержавних відносин, оскільки й сам суб'єкт-мегалотим самоідентифікується (один із симптомів – активне використання займенника «ми») із суб'єктом метаполітичним [11, с. 55–56].

Таким чином, можна бачити, як між собою пов'язані екзистенція смертності та мегалотимії. І це ще одна особливість останньої: прагнення до визнання на домінуючих засадах, до владарювання має глибоке коріння танатофобних пластах переживання буття, у страху смертності. Арзамаських жах принципової кінцевості існування – потужне джерело злості, як її назвав Е. Фромм, деструктивної агресії без раціональних підстав. Раціо слугує тільки приводом, формальною легітимізацією.

4. Екзистенція вини є укоріненою в самій культурі, однак такою, що набуває гіпертрофованих форм у поєднанні з установкою на мегалотимію, із запаленою домінуючою гідністю. Цю екзистенцію вдало описав та обґрунтував З. Фройд у своїй відомій праці «Невпокої в культурі». «Культура, на думку З. Фрейда, – обмежувач природних гонів, базових біологічних спонук. Чим розвиненіша культура – тим більше обмежень й заборон, ідеалів, еталонів». Утім, зі зрозумілих причин, жоден з цих ідеалів не є досяжним повністю й цілком. І така недосяжність, базова нищівність зумовлює й базове відчуття провини [12, с. 122–125].

З. Фройд прямо вказує: «Коли ми познайомились із механізмом невротизму, з'ясувалося, що людина стає невротичною, тому що не годна витримати всіх тих обмежень, які суспільство накладає на неї в служінні своїм культурним ідеалам... Тож велику частку провини за наші нещастя несе наша культура; ми були б набагато щасливіші, якби відмовились від неї. З цього випливає висновок: якщо ці вимоги культури будуть зняті або істотно знижені, відкриється можливість повернення до щастя» [13, с. 20, 33, 38].

Утім, ще з давньогрецьких діалогів Сократа та Главкона помічена дратівливо-гнівлива особливість людської природи: «Леонтій був кращою думкою про себе і вважав, що зможе встояти перед спокусою подивитися на тіла, а коли піддався бажанням, то розізлився, що не зміг відповідати цьому стандарту» [3, с. 30]. Ця злість є нічим іншим, як реакцією на неможливість відповідати вимогам культури. При збереженні ж почуття власної гідності *агресія спрямовується на культуру*. Узалеженість та невідповідність від західної цивілізації російської культури, безпідставна претензійність останньої на збереження спадкової величчя Срібного віку породжує екзистенціальну нестерпність співіснування поруч із «дзеркалом» («ефект Доріана Грея» з відомого роману Оскара Уайльда) – зразками Західної цивілізації, її цінностями, мотиваціями. Й Україна небезпідставно пов'язується російським політичним істеблішментом зі складовою саме цієї цивілізації, що додатково підтверджується й положеннями Конституції України про стратегічний вектор розвитку, спрямований на інтеграцію з ЄС та Північноатлантичним альянсом. Атака на цю культуру є проявом дії комплексу вини за власну неспроможність.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що з позицій кримінологіко-екзистенціального аналізу *воєнно-агресивна злочинність постає мегалотимно-ресентиментарною екзистенцією страху та агресивної несвободи, сполученою з комплексом вини перед вимогами сучасної західної культури, з одного боку, та травматичною ненавистю і ворожістю до агресора, з іншого. Це визначення, певна річ, є узагальненим і не враховує низки особливостей досліджуваного феномену. Утім, воно, як видається, є до-*

статньо універсальним і в той же час відображає специфіку етіології досліджуваного феномену, дозволяє виявити зорієнтувати науковий пошук не тільки на феноменологічному, а на глибинному, етіологічному, екзистенціальному рівні відтворення. Останній, згідно з академічною традицією, прийнято розкривати в межах питань про криміногенну детермінацію та профілювання ординарного й екстраординарного злочинців.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в розробці проблем мотивації воєнно-агресивних злочинців, кримінологічного профілювання злочинця-агресора, від лідера, до виконавця волі на розв'язування, ведення агресивної війни, вчинення злочинів з ознаками звірств. Крім того, актуальною видається й проблема вивчення ситуативних факторів означених злочинів та ролі в криміногенезі чинників екзистенційного рівня.

Використані джерела:

1. Орлов Ю. В. Модуси буття злочинності: матриця кримінолого-екзистенціального аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 85–105.
2. Бандурка О. М. Литвинов О. М. Роль і значення інтуїтивного пізнання у кримінології. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 1 (15). С. 30–38.
3. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності та політика скривдженості / Пер. з англ. Т. Сахно. Київ : «Наш Формат», 2020. 192 с.
4. Орлов Ю. В. Ресентимент: шлях від жертвовності до злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 140–151.
5. Fomm E. Die Furcht vor der Freiheit Tsd. Paperback. München : Dt. Taschenbuch-Verl., 1994. 226 s.
6. Кундера М. Життя деінде : роман / Пер. з фр. Л. Кононовича. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 336 с.
7. Арендт Х. Айхман в Єрусалимі. Розповідь про банальність зла / Пер. з англ. А. Котенка. Видання друге, виправлене. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. 376 с.
8. Тополь О. В. Філософія життя та смерті : екзистенціальний підхід. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2009. № 1 (9). С. 84–88.
9. Augustine the Blessed. The City of God. URL : <https://www.newadvent.org/fathers/120101.htm>.
10. Fomm E. Anatomie der menschlichen Destruktivität. Hamburg : Rowohlt Taschenbuch, 1977. 576 s.
11. Орлов Ю. В. Кримінальний акціонізм : від символічності суб'єкта та суб'єктивізації символу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2022. № 1 (26). С. 49–61.
12. Орлов Ю. В. Картографія російського фашизму: кримінолого-психоаналітична розмітка. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2022. № 2 (27). С. 68–103.
13. Фройд З. Невпокій в культурі / Пер. з нім. Ю. Прохасько. Львів : Вид-во «Апріорі», 2021. 197 с.

References:

1. Orlov, Yu. V. (2021) Modes of existence of crime: matrix of criminological-existential analysis. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine - Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (24), 85–105. [in Ukrainian].

2. Bandurka, O. M., Lytvynov, O. M. (2017) The role and significance of intuitive cognition in criminology. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine - Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (15), 30–38. [in Ukrainian].
3. Fukuiama, F. (2020) Identity. The need for dignity and the politics of grievance. Kyiv : Nash Format. [in Ukrainian].
4. Orlov, Yu. V. (2020) Resentment: the path from sacrifice to crime. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine - Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (22), 140–151. [in Ukrainian].
5. Fomm, E. (1994) The fear of freedom thousand paperback. München : Dt. Taschenbuch-Verl. [in German].
6. Kundera, M. (2020) Life is elsewhere. Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
7. Arendt, Kh. (2021) Eichmann in Jerusalem. A story about the banality of evil. Kyiv : DUKh I LITERA. [in Ukrainian].
8. Topol, O. V. (2009) Philosophy of life and death: an existential approach *Bulletin of the National Aviation University - Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu*, 1 (9), 84–88. [in Ukrainian].
9. Augustine the Blessed. The City of God (2023) URL : <https://www.newadvent.org/fathers/120101.htm>. [in English].
10. Fomm, E. (1977) Anatomy of human destructiveness. Hamburg : Rowohlt Taschenbuch. [in German].
11. Orlov, Yu. V. (2022) Kryminalnyi aktsionizm : vid symvolichnosti sub'iekta ta sub'iektyvizatsii symbolu. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine - Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1 (26), 49–61. [in Ukrainian].
12. Orlov, Yu. V. (2022) Kartohrafiia rosiiskoho fashyzmu: kryminoloho-psykhoanalitichna rozmitka. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine - Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 2 (27), 68–103. [in Ukrainian].
13. Froid, Z. (2021) Restlessness in culture. Prokhasko. Lviv : Vyd-vo «Apriori». [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.12.2023

Sokurenko V., PhD in Law, Odesa State University of Internal Affairs (Odesa, Ukraine)

AGGRESSIVE WAR CRIMES IN THE FOCUS OF CRIMINOLOGY AND EXISTENTIAL ANALYSIS: THE SITUATION OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

The article is devoted to the study of the phenomenon of war-aggressive crime from the standpoint of criminological-existential analysis. It is substantiated that resentment enslaves, "kills" creative energy, locks it into insatiability, into a struggle attitude (the latter reaches the level of a neurotic attitude). The latter gradually acquires self-sufficient features and functions autonomously. Fueled by collective traumas, often also by falsified discourse, this attitude contributes to the looping of social time, depriving the social group of the ability to break through to the future, to get rid of the burden of the past, it locks the group in the narratives and experiences of the past, making it always modern and "future". In this regard, the aggressive war unleashed by the Russian Federation, involved in resentment, can be defined as a war of the past against the future, as an attempt to imprison possible projects of the

future, to block the relevant motivations, including due to the natural provocation of the reverse resentment of the victim's aggression.

It was established that the Russian-Ukrainian war is a war for the foundations of civilization, for determining those motivations, attitudes and orientations that will be key and decisive in the post-war world. We can state that Russia's aggression shows an attitude of dominance, megalothymia. Ukraine, on the other hand, strives to uphold the attitude of dignity and freedom, isothymia. Therefore, the opinion is advocated that war-aggressive crime among representatives of the Russian side is a projection of the general social state of flight from freedom. Execution of criminal orders turns out to be the norm due to an effective system of redefining evil, including and in particular through propaganda. Aggravating this condition is the existence of guilt, which is rooted in the culture itself, but which acquires hypertrophied forms in combination with an attitude of megalothymia, with an inflamed dominant dignity.

Keywords: war, war-aggressive crime, existence, resentment, aggressive lack of freedom, guilt, redefinition of evil.

DOI: 10.33766/2786-9156.104.97-109

УДК: 343.148

*Тирлич Є. В., аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)*

e-mail: evtyrlych@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6116-0664>

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ВІДБРАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ЗРАЗКІВ ОСОБИ В ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЗА ПРАКТИКОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті розглянуто особливості примусового відібрання зразків на етапі досудового розслідування кримінального провадження в Україні та процес його реалізації у співвідношенні з рішеннями Європейського Суду з прав людини через призму найчастіших порушень прав людини, передбачених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. У ході дослідження висвітлено кілька протилежних поглядів вітчизняних науковців щодо особливостей проведення даної слідчої (розшукової) дії, на основі аналізу яких сформульовано позицію автора. Також у роботі обґрунтовано необхідність врахування висновків Європейського Суду з прав людини національними судами України при винесенні рішень та законодавцем при оновленні чинного законодавства з урахуванням проголошеної державою орієнтації на дотримання захист прав і свобод людини.

З метою отримання об'єктивних результатів дослідження, у статті охарактеризовано підстави, мету і зміст примусового відібрання біологічних зразків та державно-правового примусу, який покладено в його основу. Крім цього, було проведено аналіз понять «катування», «жорстоке поводження» та «таке поводження чи покарання, що принижує гідність», які є недопустимими при здійсненні досудового розслідування, тому також приділено увагу їх співвідношенню з державно-правовим примусом, що